

Dos teories sobre l'orige de la llengua valenciana

Taula

0. Introduccio.....	1
1. Refutacio historica de la teoria unitaria.....	2
1.1. La llengua com producte emergent de la Reconquista del Regne de Valencia.....	3
1.2. La llengua valenciana i la repoblacio.....	4
1.3. El llenguatge i els senyorijs.....	6
2. Fonamentacio historica de la teoria continuista.....	6
2.1. La llengua romanç dels musulmans espanyols.....	7
2.2. El romanç valencià i la llengua valenciana.....	9
3. Llengua valenciana i llengua catalana.....	10
4. Breu apunt bibliografic.....	12

0. Introduccio

Ans de començar, farem un chicotet comentari critic: la polemica sobre el ser del valencià es relativament recent. I, afegirem, no naix dels valencians.

Es un fet que durant el segle XIX els països europeus es dedicaren a publicar les fonts historiquess migevals que havien aplegat fins ad ells. Açò esta en consonancia en el nacionalisme de alguns països i el romanticisme de quasi tots, entenent en sentit tecnic el terme *romanticisme*, en el que comportà de estudi e iluminacio de la foscor migeval. Començà eixe corrent en Alemanya en 1826, al començar els *Monumenta Germaniae Historica*. En Espanya est fenomen no es va donar, excepte en casos aïllats.

Espanya contava en interessants precedents, com el d'aquells erudits del XVIII (Loperráez, Llaguno, Escalona, etc.), que anticiparen el camí. No obstant, el XIX resultà, en estes qüestions -com quasi totes menys les arts del *pronunciamento*- esteril. Fins a 1910 no aparegue un intent serios, de la ma de don Eduardo de Hinojosa, con el *Centro de Estudios Históricos de Madrid*.

A lo llarc del segle XX quasi totes les regions espanyoles han subsanat en lo possible esta carencia, publicant les coleccions mes interessants del seus archius. Hui tenim documents per a treballar sobre quasi totes les regions, excepte una que es desinteresà per son documentat passat: Valencia. I no deixa de ser curios, perque en 1515 i en Valencia, el notari Lluís Alanya publicà la que possiblement es la primera coleccio de documents migevals de tota Europa: la *Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentie* (existix facsímil en “Textos Medievales”, 33, Valencia 1972, per Cabanes Pecourt).

Front la carencia de fonts documentals, hi ha una abundancia de llibres sobre historia valenciana. Pero estos llibres fugen de la font documental, arreblegant noticies anteriors sense contrastarles en els documents. Per a mes *inri*, bona part de esta bibliografia valenciana careix de metodologia historica, desvirtuant la realitat. Si juntem aço en el moviment politic catalanista de finals del XIX i del XX, en son interes per presentar una Catalunya que excedix -moltissim: solament fa falta vore la creacio en els darrers vint-quince anys del concepte “corona catalano-aragonesa” per a referirse al que fon Corona d'Arago- la Catalunya historica, entendrem perque, en el cas de la llengua valenciana, hi ha un interes molt acusat per fer-la desapareixer de la historia. Ningu desconeix que la llengua es, possiblement, el principal element de cohesio i de identitat social: si s'aconseguix que el valencià parle finalment catala, sera i es viura catala.

Aixo no deuria ser possible si coneguerem la realitat de l'idioma valencià.

Fa ara mig sigle, Manuel Sanchis Guarnier realisava un diagnostic perfecte de com es trobava el problema de la llengua valenciana en estes paraules:

“Suele admitirse que la extensión del catalán por el reino de Valencia hay que explicarla por la Reconquista: la zona litoral fue repoblada por catalanes, y habla catalán; mientras que el centro de la interior lo fue por aragoneses, y hoy habla castellano con residuos aragoneses y valencianismos léxicos. La Reconquista, según Griera, aceptaría posiblemente ciertas fronteras de la dominación árabe y acaso visigótica. Débese aclarar, no obstante, que todo cuando se diga es meramente hipotético, puesto que las razones históricas de esa frontera están todavía muy poco estudiadas”.

Cfr. Manuel Sanchis Guarnier, *Factores históricos de los dialectos catalanes*, en "Estudios dedicados a Menéndez Pidal", 6 (Madrid 1956), p. 180.

En 1956 no es podia realisar mes que una serie d'hipotesis, sense apenes base documental. El cami a seguir, desde eix inici, deuria haver segut el buscar la documentacio coetania... pero ni es començà. Desde determinats foros es cregueren con veritats acceptades eixa hipotesis acceptable de treball. No obstant, per els pobres resultats científics obtinguts debem remontar el cami, tornant a plantejar el problema a base de utilisar la documentacio ara disponible o, sempre que siga possible, els mateixos documents.

La teoria unitaria defen que el valencià no es mes que el catala que tragueren els repobladors d'eixa regio espanyola posterior a la reconquista del Regne de Valencia per part de Jaume I en 1238. En este chicotet ensaig anem a mostrar com -en el millor dels casos- eixa teoria catalanista te molts punts que fan aigüa.

Aixi, refutarem desde la historia la teoria unitaria i fonamentarem en la mateixa historia la teoria continuista, que defen que el valencià actual es producte de la evolucio del llatí portat a la nostra terra pels conquistadors romans, a traves del romanç valencià i en el contacte en les llengües de la reconquista.

Despres, analisarem somerament les teories de l'origen del valencià des del sigle XVIII, fetes per autors valencians convençuts de l'autonomia del valencià respecte del catala i atres llengües veïnes.

1. Refutacio historica de la teoria unitaria

La teoria que planteja el canvi radical entre la parla del regne de Valencia abans de la reconquista de Jaume I i la posterior, teoria que s'utilisa com suport per a justificar la unitat idiomática del catala

i el valencià, no resistix la mínima crítica històrica. Direm que, desde eixe punt de vista, es basa en la idea de que les tropes de Jaume I estaven constituïdes principalment per catalans i que la repoblació posterior també es feu fonamentalment en catalans. Açò es fals, com mostrarem a continuació.

Direm, primer, que no sabem a quina era la frontera lingüística entre el valencià-català i el castellà-aragonès en el segle XIII. Dificilment arribarem mai a saber-la, puix que no queden testimonis suficients. En esta situació, serem plantejar el problema sobre si l'idioma parlat en la part oriental del Regne i en su major part es una importació treta pels possibles conqueridors o si es anterior. La tesi unitària descansaria, entones, en tres possibles fenòmens:

1. Que la llengua siga fruit de la Reconquesta.
2. Que la llengua siga fruit de la repoblació.
3. Que la llengua siga fruit de la llengua parlada pels potestats.

1.1. La llengua com producte emergent de la Reconquesta del Regne de València

Direm que la reconquesta del Regne de València es un fenomen ràpid. Podem acotar-la entre els anys 1228 (toma de Bejís) i 1245 (toma de Biar). En realitat, ocuparia menys dels desset anys comprenuts entre estes dues conquestes. Podriem acotar-la en dos breus períodes històrics: desde 1233 a 1238 i desde 1244 a 1245. De tota manera, no es rellevant esta qüestió, ya que, mirem com mirem, sempre resulta que les terres conquerides i la suposada frontera lingüística no coincidixquen. Es pot afirmar sense cap error possible que els idiomes parlats en el Regne de València actualment no son un fenomen de reconquesta per part de Jaume I.

Per il·lustrar açò, ens basta con prestar atenció a varios punts. U d'ells es la zona terolense llimitrofa en la província de Castello, en els pobles de Aiguaviva, Torre d'Arcas, la Cerollera, Monroyo, Penyarroya de Tastavins, Fonespaldà, Beceite i Vallderrobles, fins a l'Ebre. En estes terres es parla català, encara que sigan en la província de Terol.

Ara be, totes eixes poblacions foren conquerides o repoblades entre 1157 i 1169 pels aragonesos, abans -inclus- de la ocupació de Terol i, per suposat, molt abans de que existeixquen les actuals fronteres interprovincials. Si la tesi de la llengua com fruit de la Reconquesta fora correcta, estes terres del baix Arago deurien parlar castellà... pero no.

El mateix, pero a la inversa, deuria passar en Olocau. Esta població passa a mans cristianes en el segle XIII, primer a mans de un personatge navarro (hacia 1216), després a les de Sancho el Fuerte de Navarra (1216) i finalment a les de Blasco de Alagón (1232, possiblement). A partir d'eixe moment, s'incorporà al que sera el Regne de València. Segons la tesi unitarista, deuria parlar castellà, porque fon conquerida i repoblada per aragonesos i navarros... pero parla valencià.

Per altra banda, si la tesi unitària fora correcta, la frontera lingüística entre els territoris de parla suposadament catalana i de parla castellana deuria de coincidir en la frontera de les actuals províncies de Castello i Terol, pero no es així. Iglesuela del Cid, en Terol, i fronterisa en el Portell de Morella i Villafranca del Cid, es de parla valenciana. I això no es correspon ni con la cronologia de la reconquesta ni con cap aconteciment històric lligat ad ella. Així succedix quasi fins al llimit suroest de la província de València, on torna a coincidir la frontera lingüística en la del Regne

reconquistat, en Fuente la Higuera i Fontanares. Tambe coincidix en la provincia d'Alacant, front a Villena i Sax, que s'incorporaren en el sigle XIX.

La frontera de la reconquesta de Jaume I queda en 1245 en Biar, Castalla, Jijona i La Mola. Si la tesis de l'equivalencia entre llengua i reconquesta fora certa, alli tendria que quedar aquella. No obstant, no coincidix en cap punt: les terres alicantines que estan al sur de la frontera de 1245, unes parlen valencià i atres castellà. Totes elles en bloc s'incorporaren a la Corona d'Arago en 1304. Tampoc es superpossa el fenomen llingüístic en l'historic migeval conegut.

Vist que les terres de parla valenciana no guarden correspondencia directa en la reconquesta i la formacio territorial del Regne de Valencia, es pot afirmar tallantment que no hi ha cap relacio directa entre llengua i reconquesta. La llengua no es un producte de la reconquesta, per lo tant. En el mijor dels casos, es podria sospitar que les fronteres politiques son un producte de la llengua (i ni tan sol, si pensem en la unio de Requena en el sigle XIX).

1.2. La llengua valenciana i la repoblacio

Est es un tema complicat, ya que desde fa dos sigles s'ha donat una manipulacio historica naixcuda mes de la desinformacio que de la malicia.

En 1779 s'imprimiren en Madrid les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona*, per Antonio de Capmany. En elles, es publicà un important document de Jaume I dirigit al municipi de Barcelona. El Rei, en el dit document, pedia que se li enviaren pobladors desheretats cristians per a asentar-los en el Regne de Valencia, ya que eren manco els que hi havien i es necessitaven uns 100.000 per a mantindre el domini cristia sobre tot el Regne.

De ahi, alguns creuen que el Rei demanava 100.000 barcelonins, lo que dona a entendre que repobladors catalans vingueren al Regne de Valencia en quantitat ingent. Nomes el desconeiximent pot endur-nos a la tal conclusio, ya que en Barcelona, a mitan del XIV, vixqueren -segons els calculs mes optimistes- no mes de 50.000 habitants, si be alguns rebaixen la quantitat a 35.000. En qualsevol cas, es evident que Barcelona no podia, en temps del document de Jaume I, enviar tant repoblador i que, de nou evidentment, el Rei el sabia. Eixa carta es una *circular* de la que possiblement s'enviaren tantes com ciutats grans hi havia al Regne d'Arago i els Comtats Catalans.

Aclarem, primerament, que la repoblacio supossà el colocar sobre la masa autoctona de habitants una superestructura de repobladors cristians.

Partint d'aixo, que servix per a possar-nos en antecedents sobre el volumen de repobladors catalans, direm que la repoblacio del Regne de Valencia es realisà d'acort en quatre sistemes llegal, diferents entre ells, que foren:

1. A fur de Zaragoza o Daroca (a fur, per lo tant, d'Arago).
2. A lleis musulmanes.
3. A costums de Lérida, Barcelona o Tortosa.
4. A fur de Valencia.

Ens centrarem en les repoblacions anteriores a 1300 per no fer etern el text.

Dins de les poblacions repoblades a fur de Zaragoza trobem trenta set, que son:

Morella (17/04/1233), Vallibona (noviembre de 1233), Burriana (1/11/1233), Burriana (1/1/1235), Fredes (15/3/1236), Bójar (15/3/1236), Benicarló (14/6/1236), Vilanova (febrero de 1237), Mola Escabosa (3/2/1237), Corachar (7/2/1237), Peña de Arañonal (7/2/1237), Almazora (15/8/1237), Salsadella (diciembre de 1238), Benasal (3/1/1239), Albocácer (3/1/1239), Catí (25/1/1239), Castell de Cabres (26/1/1239), Villafranca (7/2/1239), Villafamés (30/8/1241), Vinaroz (2/9/1241), Ares (23/1/1243), Albocácer (24/1/1243), Villahermosa (9/3/1243), Culla (23/3/1244), Polpis (2/9/1244), Villanueva de Alcolea (13/2/1245), Tirig (13/9/1245), Forcall (6/5/1246), Arañonal (31/8/1250), Les Cingles (31/8/1250), Vistabella (3/4/1251), Villanueva de Alvolea (7/2/1252), Chodos (15/6/1254), Vall d'Alba (23/3/1264), Adzaneta (8/1/1272), Villareal (20/2/1274) i Andilla (15/9/1292).

Repoblacions a lleis musulmanes foren onze, que nombrem:

Chivert (28/4/1234), Eslida (29/5/1242), Ahín (29/5/1242), Veo (29/5/1242), Pelves (29/5/1242), Sentquero (29/5/1242), Sueras (29/5/1242), Vall d'Uxó (agosto de 1250), Arrabal de Játiva (23/1/1252), Tales (28/5/1260) i Serra (15/2/1277).

A costums de Lérida, nou repoblacions:

Calig (12/7/1234), Alí (12/7/1234), Cervera (8/10/1235), Rosell (17/6/1237), San Mateo (17/6/1237), Carrascal (17/4/1239), Cabanes (9/6/1240), Benlloch (5/3/1250), Cervera (21/3/1250), San Mateo (24/9/1274).

A costum de Barcelona, es repoblà Moncófar el 1 de giner de 1255, i a costum de Tortosa San Lucas de Uldecona (21 de marzo de 1274).

A fur de Valencia, vintinou poblacions fins 1300, incloent a la propia Valencia quan se li otorgaren els furs (abril-maig de 1239).

Totes les poblacions a excepcio d'Andilla abans resenyades pertanyen a l'actual provincia de Castello, i en general es troben en la zona nort de la mateixa. Es interessant mencionar que els trenta quatre nuclis de poblacio somesos a furs de Zaragoza estan en su major part en terres de parla valenciana, a excepcio d'Andilla i Villahermosa. Si la repoblacio haguera influït sobre la llengua, la major part de l'actual provincia de Castello deuria de parlar castellà.

Tambe es un dato resenyable el fet de que repoblacions a fur aragones es realisaren tant en l'interior com en la costa, desmentint l'hipotesis de que la costa fon repoblada per catalans i l'interior per aragonesos. Tant Vinaroz com Benicarlo, Villareal o Burriana foren repoblades a fur d'Arago i, no obstant, son de parla valenciana.

Les repoblacions segons lleis musulmanes son, potser, les mes interessants. De ser veridica l'hipotesis unitaria, que identifica religio en llengua, deurien parlar arap. Com ara parlen valencià (estan, tambe, com algunes repoblacions a fur d'Arago, dins de la zona suposadament repoblada per catalans), deuria d'acceptar-se que en un moment determinat abandonaren sa llengua arap per acceptar la nova llengua. Esta hipotesis es falsa, com mostra el document de capitulacio de la ciutat de Vall d'Uxó, redactats per arabs en un valencià precios.

Vist el tema de la repoblacio i la llengua, vista la llista de poblacions i la distribucio actual de l'idioma, podem afirmar que la llengua valenciana no te res a vore en l'idioma parlat pels repobladors o els seus sucesors.

1.3. El llenguatge i els senyorijs

Sabent -l'experiencia mos el mostra dia a dia- que el poble te tendencia a imitar a la classe dirigent en les formes de parlar o de vestir, podriem pensar que el llenguatge parlat en el Regne de Valencia (castellà o valencià segons les zones) es conseqüència de la potestat detentada per alguns senyors que reberen de Jaume I les terres valencianes com a donacio.

La llista de senyors que reberen terres al Regne de Valencia la coneguem a base de la documentacio conservada. Son deu caballers aragonesos per a setze poblacions i sis caballers catalans per a sis poblacions. Enumerem:

Caballers aragonesos: Jaime de Urrea (Alcalatén, 24/7/1233); Blasco de Alagón (Culla i Cuevas de Avinromá, 11/5/1235); Artal de Luna (Paterna i Manises, 1/7/1237); Ruy Jiménez de Luesia (Foyos, 1/8/1237); Jimén Pérez (Andilla, 27/12/1237); Asalito de Gudal (Puzol, 24/1/1238); Rodrigo de Lizana (Montroy, Buñol i Macaste, 27/4/1238); Vidal, bisbe de Huesca (Almacera, Alcudia i Vilanova, 10/6/1238); García i Jimén Pérez de Pina (Benimaclet, 1/7/1238) i Pedro de Valimaña (Cuevas de Bexix, 27/9/1238).

Caballers catalans: Berenguer, bisbe de Barcelona (Vall de Almonacid, 23/5/1238); Pedro Andador (Arguines, 17/1/1240); Guillem de Entenza (Castelno, 3/2/1240); Pedro Sánchez (Montornés, 29/11/1242); bisbe de Tortosa (Añmazora, 10/6/1245) i Guillem de Moncada (Peñíscola, 25/6/1249).

Si comparem los senyors en la llengua, comprovem que -de nou- no hi ha correlacio alguna. Aixi, trobem caballers aragonesos en senyorijs valenciaparlants com Paterna, Manises, Foyos, Puçol, Montroy, Almacera, Alcudia, Vilanova, Benimaclet, Cuevas de Bechi, Culla i Coves de Avinroma. En canvi, eixos mateixos u atres caballers poseien senyorijs en terres de parla castellana, com Andilla, Bunyol i Macastre.

En els cavallers catalans ocorre exactament lo mateix: catalans en terra castellana (Vall de Almonacid i Castelno) i catalans en terres valenciaparlants (Arguines, Montornés, Almazora i Penyíscola).

De nou, la llengua res tingue a vore en la creacio i donacio de senyorijs per part de Jaume I.

2. Fonamentacio historica de la teoria continuista

Si desde el punt de vista historic el valencià no pot ser catala. ¿que es, llavors, l'idioma parlat en bona part del antic Regne de Valencia? Obviament, es la mateixa llengua que parlaven els habitants del Regne de Valencia *abans* de la reconquista, en els habituals canvis produïts pel pas del temps.

La tesi rupturista, que postula que el catala s'imposà a un poble que, al ser reconquistat, pergue sa llengua i cultura anterior, no pot ser mes absurda. Pensem per un moment (despres anirem a la documentacio): l'augment de poblacio del Regne de Valencia, en la reconquista, fon del 5%. D'estos, en el millor dels casos, hi hauria un 2.5% de catalans. ¿Es possible que un 2.5% de la poblacio poguera imposar sa llengua i cultura al 97.5% de la poblacio?

Per si de cas algun poguera pensar que la resposta es "si", sense cap problema, pondrem un altre exemple: despres de la invasio dels godos, en la caiguda de l'Imperi Roma, el poble continuà

parlant llatí, deprenent els godos l'idioma, abans que impossant el seu. El llatí parlat en aquell moment, el baix llatí que foren portant els exercits romans a quasi totes les parts occidentals d'Europa, es mantingue fins l'invasio musulmana. ¿Desaparegue en la cultura musulmana el sustrat llatí tan arraïllat en el poble? Puix no: els musulmans respectaren la cultura autoctona -i, així, respectaren les esglésies, per eixample. El que no feren els godos ni els musulmans en quasi mil anys, ¿pogue fer-ho una minoria catalana del 2.5% de la poblacio en menys de cent?

Naturalment, la tesis continuista necessita justificacio documental en dos punts: l'existencia de un romanç en les terres arabs anteriors a la reconquista i l'identificacio de eixe romanç concret en el valencià. Ambdues coses poden fonamentarse, i anem ad ell.

2.1. La llengua romanç dels musulmans espanyols

Direm que els musulmans espanyols parlaren evidentment arap. Quan passaren a integrar-se en lo mon dominat pels cristians, molts d'eixos grups continuaren utilisant l'arap com vehicul de comunicacio: existixen noticies documentals de que todavia en els sigles XVI i XVII -fins l'expulsió dels moriscs- existia un us de l'arap dialectar pels mudexars.

No obstant, l'us de l'arap dialectal no fon unic: tambe utilisaren ampliament llengües romances que hui no coneguem per a sa epoca primitiva, pero si per als sigles posteriors. Estes llengües son les que els filolecs anomenen "mossarabs".

Els testimonis cronistics mes amples corresponen al sigle IX i son coneguts des de que'ls exhuma el arabista valencià en Julià Ribera. En la traduccio de la *Historia de los jueces de Córdoba*, escrita en el sigle X, es narren les vides de varios d'eixos funcionaris musulmans i son fets. Comentem tres que ilustren com algunes gents parlaven romanç i, en alguns casos, ignoraven l'arap per complet:

"Había en su tiempo un *adul* (hombre bueno a quien se suele acudir para que informe como testigo ante el juez) conocido vulgarmente como Abenamar, el cual tenía la costumbre de ir a la curia o audiencia del juez y permanecer allí, impertérrito, constantemente sentado hasta que el juez levantaba la sesión. Este Abenamar tenía una mula flaca que se pasaba todo el día royendo el freno a la puerta de la mezquita: el trabajo la había extenuado y el hambre la había enflaquecido. Un día se presentó una mujer ante el juez y le dijo en romance:

- ¡Señor juez, atiende a esta tu desdichada!

- Tú no eres mi desdichada -le contestó el juez en romance-: la criatura más desdichada que he encontrado yo es la mula de Abenamar, que se pasa todo el día royendo el freno a la puerta de la mezquita".

(Aljoxani, *Historia de los jueces de Córdoba*, traduccio per Julià Ribera (Madrid, 1914), p. 171)

"Un día, Said Ben Soleimán estuvo juzgando en la mezquita hasta que transcurrió la primera parte del día. Luego se levantó y marchóse a casa. Ya estaba a punto de entrar en ella, cuando el padre de Násar el eunuco venía en busca del juez, rodeado por los guardas que le solían acompañar. El no sabía hablar más que en romance, y gritó desde lejos en romance:

- Decidle al juez que se detenga, porque tengo que hablarle.

- Decidle en romance -contestó el juez- que el juez está cargado y molesto de estar despachando negocios en la curia. Al anochecer, cuando vaya a la mezquita a dar audiencias y resolver los asuntos públicamente ante el pueblo, que vuelva él y entonces entenderá, si Dios quiere, en ese negocio que tanto le urge.

El juez se metió en su casa y no quiso atenderle".

(Aljoxani, *Historia de los jueces de Córdoba*, traduccio per Julià Ribera (Madrid, 1914), p. 136-137)

"Había en aquel entonces en la capital un anciano llamado Yanair, que solo hablaba en romance; de tal prestigio por su honradez y sinceridad, que su testimonio hacía fe en actas notariales y judiciales; era popularísimo en Córdoba por sus virtudes y por sus ortodoxas doctrinas religiosas musulmanas. Los ministros le invitaron a declarar en aquel proceso: el anciano contestó en romante:

- Yo no le conozco a fondo y personalmente; pero sí he oído decir al pueblo que ese es un *tío malvado*.
Y para expresar esta idea empleó un diminutivo romance tan significativo que el monarca, cuando le fue comunicado por los ministros el texto de la frase, quedóse admirado y dijo:
- Verdaderamente, esa frase no la hubiera proferido un santo varón como éste, si la sinceridad no se la hubiese dictado.
Y destituyó entonces al juez".
(Aljoxani, *Historia de los jueces de Córdoba*, traducció per Julià Ribera (Madrid, 1914), p. 118)

Esta serie de testimonis del sigle IX, arreplegats en el X, confirmen que en Córdoba es parlava llengua romanç, convivint en l'arap.

Es podria pensar que Córdoba estigue poc islamisada i que, per ell, el llatí pervivi i evolucionà en llibertat dins de la comunitat cristiana. No obstant, els centenars de mezquites allí existents i la religio professada per les persones a las que s'aludix estan en contra d'esta supossicio: no queda mes remei que admetre que arabs i cristians parlaven romanç. Les noticies sobre l'us del romanç per part dels musulmans espanyols en sa expresio normal les ha arreplegat principalment l'arabista Ribera que, en son discurs d'ingres en la Real Academia de la Historia, dia:

“El primero que compuso poesías de la medida o clase de las mohaxanas en nuestro país (se refiere a Andalucía) e inventó ese género, fue Mocádem ben Moafa el de Cabre, el Ciego, el cual las compuso empleando versos cortos (es decir, semejantes a los hemistiquios de la métrica árabe); pero la mayor parte de estas composiciones las hizo en formas métricas descuidadas, sin arte escrupuloso y usando la manera de hablar del vulgo ignaro y la lengua romance. A estas frases vulgares o romances, llamábalas estribillo”.
(Julià Ribera, *Huellas que aparecen en los primeros historiadores musulmanes de la península, de una poseía romanceada que debió florecer en Andalucía en los siglos IX y X*, Madrid, 1915, p. 11-12)

Ara be, parlavem de Córdoba i d'Andalucía. ¿Era el mateix en Valencia? Referencies a l'*aljama* o romanç valencià les hi ha abundantment: ya en el sigle X s'escrivi una obra de la que desconeguem l'autor, titulada *El sostén del médico para el conocimiento de las plantas*, on es donen les denominacions de cadascuna d'elles -les plantes- en nom vulgar, grec classic, grec del sigle X, llatí, arap classic, arap vulgar de al-Andalus, bereber, siriac, persa i romansos peninsulars de diferents comarques.

Per atra banda, el jui saragossà Ibn Buclarix escrigue cap l'any 1106 una obra en la que tambe cita paraules d'*aljama*, diferenciant les de sa terra i les de Valencia. I el botanic malagueny al-Baytar, que s'exilia cap l'any 1220, tambe arreplegà atra serie de paraules romances valencianes en sa obra. Estos datos els possa en circulacio en 1888 Francisco Javier Simonet, en son *Glosario de voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*.

Mes proves de la existencia d'un romanç valencià anterior a la reconquesta mos la dona el filolec Ibn Sida, mort en Denia el 25 de març de 1066, del que es coneixen tres obres importants. Una d'elles, *Kitab al-Muyasas*, resulta ser una especie de gran diccionari analogic en el que s'agrupen les paraules que es referixen a una mateixa especialitat (hi ha edicio de Bulak de 1898-1903 en 17 volums). En el proleg, Ibn Sida es disculpa pels errors que poguera cometre en sa obra, perque “i, com no he de cometre-los yo, si escribisc en temps tan llunyans [d'aquells en que la llengua arap es parlava en purea] i tenint que viure familiarment en persones que parlen romanç”.

Existix, per lo tant, un parlar romanç valencià anterior a l'arribada de les tropes de Jaume I i sos processos de repoblacio i, pel que sabem d'Ibn Sida, anterior inclus a l'arribada del Cid a Valencia en 1094, de forma que podem dir que, a lo llarc de la dominacio arap, continuaven parlant “romanç” lo mateix els cristians lliures que els mossarabs i els muladies, o siga, els cristians renegats, como romanç es parlava en França, Italia, Tirol, Romania, etc. Pero era molt natural que en cadascuna

d'estes regions fora aclimatant-se la llengua, agafant diferents aspectes..., i d'açí les diferències dialectals, cada dia mes marcades, fins la perfecta distinció de llengüa de totes eixes regions.

D'esta manera, diu Simonet (*Glosario de las voces ibéricas y latinas usadas entre los mozárabes*, pág XCIX, any 1888):

Veamos ya que parte tuvieron los mozárabes en la formación de los romances o dialectos hablados actualmente en España. Ya hemos notado que el lenguaje hablado por nuestros mozárabes y que en el siglo XIII conservaba todavía, según lo testifica Ibn Albaithar, el nombre de su lengua madre, no podía ser un latín puro, elegante y clásico, sino una jerga formada de la descomposición de este idioma y de su mezcla con otros. Examinados con diligencia los monumentos lingüísticos y memorias que nos quedan de aquellos naturales, nosotros creemos que el lenguaje usado por ellos contribuyó en gran manera al desarrollo de nuestros principales romances, castellano, gallego y portugués, y aún del catalán y valenciano.

De la mateixa forma, s'expressa Aguado (*Manual de la Historia de España*, Tomo I, pag. 456, any 1954), quan escriu:

[...] Se ha hecho alusión a la variedad de lenguas empleadas en Al-Andalus (711 al 1301), en consonancia con la heterogeneidad de su población... En las relaciones oficiales se exigía el uso del árabe, pero, a pesar del celo de los árabes por la pureza y elegancia del lenguaje, el corriente en la España musulmana se apartó mucho del árabe escrito.... Los mozárabes emplearon el latín en sus libros y escritos; pero en el uso diario hablaban una lengua romance, que no se escribía, pero que era de uso general en los siglos IX y X, al menos, no sólo entre mozárabes y judíos, sino entre musulmanes de todas las clases sociales [...]

I llavors, ¿d'aon ve la idea comunment extendida -pero no entre els especialistes- de que els musulmans espanyols parlaven en arap? Nos lo aclara Ribera i Tarrago en son *De Historia Árábigo-Valenciana* (1925):

[...] aclarando problemas básicos, como lo son el de la raza y el de la lengua hablada por los musulmanes españoles, cuestiones cuya oscuridad había sido germen de graves errores: El de que los musulmanes españoles, inmediatamente después de la conquista, hablaran el árabe. Como las historias de ese tiempo están escritas en árabe, se forja la idea errónea de que los musulmanes españoles hablaban todos en árabe...". "Se tiene la seguridad de que el pueblo musulmán español, hablaba en romance muchos siglos después de la invasión árabe.

Solen, els defensors de les tesis unitaries dir que existi un romanç valencià *anterior* a l'invasió almoràvid, pero que es pergue justament en eixe moment per a recuperar el arap -que es tornaria a perdre automaticament en l'arribada de eixe 2.5% català de la població. Deurien tenir en conte que:

"Se presenta a los Almorávides como los causantes de la pérdida de la 'lengua romance' en Valencia en el siglo XII y como los impulsores del dominio de la lengua árabe. Es tan burda esta interpretación que no resiste el menor intento de crítica. Los primitivos almorávides hablaban bereber y desconocían por completo el árabe. Dificilmente podían propiciar la lengua árabe [...]".
Antonio Ubieta Arteta: "Los almorávides, el idioma romance y los valencianos". *Temas valencianos*, 29; pag. 7, 11 i 14. Año 1978

2.2. El romanç valencià i la llengua valenciana

Podem dir ab Fullana que el romanç valencià anterior a la reconquesta de Jaume I, que evolucionà posteriorment fins el valencià actual, se forma des del baix llatí tret pels soldats romans per mig d'una evolució morfològica regida per quatre lleis: acurtament, del menor esforç, d'eufonia i de distinció.

1. Llei d'acurtament: les paraules llatines perden la terminacio al passar al valencià. De *virtutem*, virtut; de *gloriosum*, glorios. Si la paraula terminava en “n” nasal, desapareixia per repugnar a nostra llengua la nasalitat al fi de diccio. Així, *vinum*, *granum* i *panem* no donaren *vin* o *pan*, sino *vi*, *gra* i *pan*.
2. Llei del menor esforç: en mig de diccio, desapareixen lletres i silabes sanceres. De *solidatum*, soldat; *matutinum*, mati; *mensuram*, mesura.
3. Llei d'eufonia: suavisa les paraules, canviant unes lletres en atras de pronunciacio mes senzilla. D'esta manera, s'obtingue oli de *oleum*; manega de *manicam*. Efecte de esta llei es la vocalisacio o canvi de consonants per vocals, com en *parabolam* (paraula) o *pacem* (pau).
4. Llei de distincio: s'admitixen algunes vocals -a les que se'ls diu *lletres distintives*. Com distincio de masculí i femení, s'admitix la *a*, com en *valentem* (valent i valenta) o *dulcem* (dolç i dolça).

Una mateixa paraula llatina donà origen a varies valencianes, servint-se de diferents procediments, per a establir distincio entre elles. Així, de *tegulam* es deriven teula, tecla i tella.

Este romanç s'enriquiria en aportacions araps, obviament, i de tots aquells que participaren en la reconquesta i tingueren contacte en el Regne de Valencia, dels que Martín de Viciano (*Alabança de las lenguas hebrea, griega, castellana, latina y valenciana*, publicat a mitan del XVI) diu que “[...] había italiános, franceses, alemanes, catalanes, aragoneses, navarros, vizcainos y castellanos”.

En totes estes aportacions s'acabà de conformar la llengua valenciana, de la que Menéndez Pidal digue: “Es la lengua valenciana la primera lengua romance literaria de Europa, de cuyos clásicos no sólo aprendieron catalanes sino incluso castellanos”.

Tots els autors valencians que escrigueren en valencià identificaren sa llengua sense dubte ningú com valencià, i així tenim, en la primera de les biblias impreses en llengua vulgar:

Gracies infinides sien fetes al omnipotent Deu e senyor nostre Jesucrist, e a la humil e sacratissima Verge Maria, mare sua. Acaba la Biblia, molt vera e catholica, treta de una Biblia del noble mossen Berenguer Vives de Boil, cavaller, la qual fon trelladada de aquella propia que fon arromançada, en lo Monestir de Portaceli, de lengua latina en la nostra valenciana, per lo molt reverend micer Bonifaci Ferrer, doctor en cascun Dret e en la facultat de sacra Theologia, e don de tota la Cartoxa, germà del benaventurat sanct Vicent Ferrer, del Orde de Pricadors, en la qual translacio foren, e altres singulars, homens de ciencia. E ara derrerament, aquesta es stada diligentment corregida, vista e reconeguda, per lo reverend mestre Jaume Borrell, mestre en sacra Theologia, del Orde de Pricadors e inquisidor en Regne de Valencia. Est stada empremtada en la ciutat de Valencia, a despeses del magnífich en Philip Vizlant, mercader, de la villa de Isne de Alta Alamanya, per mestre Alfonso Fernandez de Cordova, del Regne de Castella, e per mestre Lambert Palomar, alamaný, mestre en Arts. Començada en lo mes de febrer del any mil quatrecentos setantaset, e acabada en lo mes de març del any mil CCCCLXXVIII.

3. Llengua valenciana i llengua catalana

Despres del que ha seguit exposat, pareixeria necessari que els defensors de la tesis unitaria es dispongueren, punt per punt, a demostrar la falsetat dels pilars de la argumentacio que -per aferrarles treball- resumim en els punts següents:

1. La llengua valenciana no es producte de la reconquesta.
2. La llengua valenciana no es producte de les repoblacions.
3. La llengua valenciana no es producte de les donacions de terres realisades per Jaume I.
4. Existí un romanç en terres musulmanes parlat pels musulmans espanyols.

5. Existi un romanç en terres valencianes parlat pels musulmans valencians.
6. El valencia evolucionà del llatí en romanç i s'enriquí en aportacions posteriors.

Obviament, no esperem tal refutació perquè no existix documentació alguna de l'època que la permetixca.

Encara que podríem posar-mos a llistar tots els testimonis que, des de els nostres clàssics com Joanot Martorell als més propers en el temps com Fullana, diuen clarament que escriuen i parlen en llengua valenciana, farem únicament una única aportació testimonial.

Mos pareix especialment important ara que apareix en lo diccionari de la RAE la veu *valenciano* vinculada incorrectament al català, recordar-li a l'acadèmic de torn i a aquell unitarista que pense que la veritat històrica es troba als diccionaris d'espanyol que, per Real Decret de 26 de novembre de 1926 es donà entrada en la Real Academia Española de la Lengua als representants de les diferents llengües vives peninsulars, entre elles la valenciana. L'article primer del citat decret diu així:

La Real Academia Española se compondrá de cuarenta y dos Académicos numerarios, ocho de los cuales deberán haberse distinguido notablemente en el conocimiento o cultivo de las lenguas españolas distintas de la castellana, distribuyéndose de este modo: dos para el idioma catalán, uno para el valenciano, uno para el mallorquín, dos para el gallego y dos para el vascuence.

En este sentit,

Para ocupar el sitio correspondiente al idioma valenciano en la Real Academia de la Lengua Española se propuso el ilustre filólogo R.P. Lluís Fullana i Mira por tres académicos de grandísimo prestigio, D. Josep Martínez Ruiz, (Azorín), el poeta arabista D. Julià Ribera, y el también ilustre D. Francisco Rodríguez Marín. Esta propuesta fue muy bien acogida en el seno de la Academia al reconocer un gran merecimiento en los estudios filológicos del susodicho Padre franciscano.
(Las Provincias, N.º. 18957, 12-12-1926)

En la Junta ordinaria celebrada per l'Academia el 10 de març de 1927 foren elegits els nous acadèmics numeraris, de conformitat amb el decret dit des del 26-11-1926, i queda electe com representant de la Llengua Valenciana el R.P. Lluís Fullana. La toma de possessió se realitzà en tota solemnitat el dia 11 de novembre de 1928, en el transcurs de la qual, davant de un selecte i nombros públic assistent, el P. Fullana donà lectura a son erudit discurs sobre "Evolució del verb en llengua valenciana" i ses diferències en relació amb el castellà i el català, precedit d'unes apropiades paraules sobre l'origen del valencià i de les altres llengües romàniques, afirmant -entre altres coses-,

[...] la existencia independiente del valenciano como lengua; que no es, como dicen algunos, una variante del catalán [...]

I en el Boletí de la Real Academia Española de desembre de 1928, pag. 689, llegim:

Le dio la bienvenida en nombre de la Academia el individuo de número don José Alemany, quien, lo primero, hizo el debido elogio de los trabajos lingüísticos dados al público por el padre Fullana, e insistió sobre la confusión que en muchas personas existe acerca de una supuesta identidad entre los idiomas catalán y valenciano, o mejor dicho, absorción del segundo por el primero.

4. Breu apunt bibliografic

El material que *Tabalet i Lligoneta - PAN : Seccio Lligoneta* ha emprat per a la elaboracio del present text es troba, fonamentalment, en dos fonts: el fantastic treball que el catedratic D. Antonio Ubieto Arteta publicà en son llibre *Orígenes del Reino de Valencia* (Zaragoza: Anúbar Ediciones), hui agotat; i els treballs que l'eminent filolec valencià Fr. Lluís Fullana i Mira realisà sobre l'evolucio del valencià en ses ortografies i gramatiques de primer terç del sigle XX.